PATRIARHIA ROMÂNĂ UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI

Anuarul Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”

anul universitar 2006-2007

Tipărit cu binecuvântarea
Prea Fericitului Părinte DANIEL,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Decan – Pr. Prof. Dr. Nicolae NECULA
Prodecan – Pr. Prof. Dr. Vasile RĂDUCĂ

EDITURA UNIVERSITĂŢII DIN BUCUREŞTI
(Anul VII) 2007

COLEGIUL REDACŢIONAL: *preşedinte* – Pr. Prof. Dr. Vasile RĂDUCĂ, prodecan; Pr. Prof. Dr. Adrian GABOR, secretar ştiinţific; Pr. Prof. Dr. Emanoil BĂBUŞ, şef catedră; Pr. Prof. Dr. Nicu MOLDOVEANU, şef catedră; Pr. Conf. Dr. Constantin PREDA, şef catedră; Prof. Dr. Lucreţia VASILESCU, şef catedră; Conf. Dr. Mihaela PALADE, şef catedră.

Redactor responsabil: Pr. Prof. Dr. Ştefan SANDU.
Redactori şi coordonatori ai volumului: Lect. Dr. Adrian MARINESCU, Asist. Dr. Alexandru MIHĂILĂ, Asist. Dr. Constantin GEORGESCU, Asist. Drd. Ionuţ TUDORIE.
Traducere în limba engleză: Asist. Maria BĂNCILĂ.

Coperta: Doina DUMITRESCU

TIPARUL A FOST EXECUTAT LA TIPOGRAFIA GUTENBERG S.A.

ISBN: 973-737-266-2
978-973-737-432-5
ISSN: 158-8840

CUPRINS

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Dogmele credinței, comori de bucurie 13

Catedra de Teologie Biblică

pr. conf. dr. Constantin PREDA
Rugăciunea în Biserica Apostolică: Mărturia Faptelor Apostolilor .. 29

asist. dr. Sabin PREDA (trad.)
Sfântul Ioan Gură de Aur, Comentariu la Evanghelia după Ioan: Omiliile VI-VII 53

asist. dr. Alexandru MIHĂILĂ
Oștirea cerească și Domnul Savaot. Câteva precizări despre textul din Fc 2, 1 w^{e}ḵol ṣ^{e}ḇā'ām 61

prep. drd. Cristinel IATAN
Raportul dintre Vechiul și Noul Testament în Epistolele pauline. Epistola către Romani și Galateni 77

pr. prep. drd. Marian VILD
Cei morți și cei vii la Parusie: 1 Tes 4, 3-18. Note exegetice (Apostolul de la înmormântare) 109

mast. Ilie CHIȘCARI
«Cel mai mic în împărăția lui Dumnezeu este mai mare decât el»... 135

Catedra de Teologie Istorică

pr. prof. dr. Adrian GABOR
Demnitatea de patriarh în Biserica creștină. Semnificația termenului, apariția și utilizarea acestuia 171

pr. prof. dr. Emanoil BĂBUȘ
Ierusalimul, orașul sfânt al creștinilor, evreilor și musulmanilor ... 181

pr. conf. dr. Daniel BENGA
Convertirea la creştinism în antichitate ca „pelerinaj" între două lumi 195

pr. conf. dr. Ioan MOLDOVEANU
Contextul european al înfăptuirii Uniaţiei din Transilvania (1698-1701). Câteva consideraţii privind Şcoala ardeleană 211

lect. dr. Adrian MARINESCU
Legături ale domnitorilor români cu Sinaiul 223

asist. drd. Ionuţ-Alexandru TUDORIE
Portret biografic: prof. dr. Dimitrie G. Boroianu (1865-1951) 245

Catedra de Teologie Practică

pr. prof. dr. Vasile GORDON
Importanţa omiletică a stilului 259

pr. lect. Alexandru Gabriel GHERASIM
Evoluţia organizării instanţelor de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române, de la organizarea ei ca Patriarhie până în prezent 281

pr. lect. dr. Gheorghe ISPAS
Sfânta Liturghie şi dimensiunea liturgică a Cuvântului 291

Catedra de Teologie Sistematică

pr. prof. dr. Vasile RĂDUCĂ
Sf. Ioan Hrisostom şi semnificaţia morală a omiliilor la statui 299

pr. prof. dr. Ştefan SANDU
Metoda Teologiei Dogmatice 315

pr. prof. dr. Ştefan BUCHIU
Dimensiunea apofatică a proniei divine în opera Sf. Ioan Gură de Aur 339

pr. prof. dr. Sterea TACHE
Teoria conspiraţiei şi Evanghelia lui Iuda 357

lect. dr. Laurenţiu TĂNASE
Echilibrul contrariilor. Teologul contemporan – realism şi responsabilitate 373

lect. dr. Radu Petre MUREŞAN
Ideea milenaristă în creştinism. Aperçu istoric şi doctrinar (sec. II-XVII) 385

pr. lect. dr. David PESTROIU
Ecumenismul – între susţinere şi contestare 419

asist. drd. Eduard Florin TUDOR
Evreul biblic, moartea şi lumea de dincolo. Consideraţii din perspectiva istoriei religiilor 449

Catedra de Teologie Litere

prof. dr. Lucreţia VASILESCU
L'evaluation dans l'enseignement du français, langue etrangere ... 473

lect. dr. Ovidiu POP-BRÂNCUŞI
Elemente ale cotidianului în opera Sf. Niceta de Remesiana 487

lect. drd. Iuliana Elena BUGHIRICĂ
Repere etimologice privind termenul sapiens şi derivaţii săi 499

asist. drd. Maria BĂNCILĂ
American Puritanism 513

asist. drd. Alina BÂRZACHE
Embodying the Sacred in Drama 529

asist. dr. Constantin GEORGESCU
„Ascultă să crezi". Comentariu la 2.7 din Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul 535

asist. drd. Monica OANCĂ
Medieval Mental Configuration of the Town and the Castle 549

asist. drd. Mădălina TOADER
Activites ludiques dans la classe de Français Langue Étrangère 559

Catedra de Teologie Artă Sacră

conf. dr. Mihaela PALADE
Testamentul unui imperiu creştin ortodox sau despre actualitatea culturii bizantine 583

lect. dr. Dumitru RADU
Importanţa meşteşugului în apariţia artei 601

Concursul de Patrologie bursei „I.G. Coman"

stud. Marius PORTARU
Conceptul de γνώμη în antropologia teologică şi în hristologia Sf. Maxim Mărturisitorul (580-662) 609

stud. Alexandru PRELIPCEAN
Sensul şi întrebuinţarea conceptului de μετάνοια (pocăinţă) în Canonul cel Mare al Sf. Andrei Criteanul 641

Cronica Facultăţii

asist. drd. Ionuţ-Alexandru TUDORIE
Cronica Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian" a Universităţii din Bucureşti pe anul universitar 2006-2007 667

LISTA ABREVIERILOR*

Ag	Agheu
al.	alineat
Am	Amos
Ap	Apocalipsa
art.	articol
Avc	Avacum
Avd	Avdie
Bar	Baruh
BASOR	Bulletin of the American Schools of Oriental Research
Bel	Bel şi balaurul
BORom	Biserica Ortodoxă Română
can.	canon
Cand	Candela
CandMold	Candela Moldovei
Cânt	Cântarea Cântărilor
C. civ.	*Codul civil*
CD	Culegere de decizii
C. fam.	*Codul familiei*
1 Co, 2 Co	1, 2 Corinteni
Col	Coloseni
C. pen.	*Codul penal*
CrOrt	Credinţa Ortodoxă (Alba Iulia)
CSJ	Curtea Supremă de Justiţie
dec.	decizia
Dn	Daniel
Dt	Deuteronom
Ecc	Ecclesiastul
Ef	Efeseni
EO	Echos d'Orient
Epist	Epistola lui Ieremia
Est	Estera
Ezr	Ezdra
3 Ezr	3 Ezdra
Evr	Evrei
FA	Faptele Apostolilor
Fc	Facere
Flm	Filimon
Flp	Filipeni
Ga	Galateni
Gbis	Glasul Bisericii

* Prescurtările au fost făcute ţinând cont şi de **IATG²** (S.M. SCHWERTNER, *Internationales Abkürzungsverzeichnis für Theologie und Grenzgebiete*, Berlin, ed. 2, 1994).

pr. prep. drd. Marian VILD

CEI MORŢI ŞI CEI VII LA PARUSIE: *1 TES* 4, 13-18. NOTE EXEGETICE (APOSTOLUL DE LA ÎNMORMÂNTARE)

Preliminarii

Unul dintre cele mai cunoscute texte din Noul Testament de către credincioşii ortodocşi este cel din Epistola 1 către Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel, capitolul 4, versetele 13-18. Acest lucru se datorează mai ales faptului că Biserica a rânduit ca această pericopă să se citească în cadrul slujbei de înmormântare, alături de textul evanghelic din *In* 5, 24-30. În studiile biblice de la noi, textul respectiv nu se găseşte, însă, printre preocupările exegeţilor, remarcăm chiar, lipsa unor comentarii exegetice la acestă pericopă în cercetarea biblică românească de astăzi. Ultimul de acest gen îl putem afla în comentariul la Epistola I către Tesaloniceni al părintelui Haralambie Rovenţa publicat la Bucureşti în 1938[1], de altfel, ultimul comentariu la noi asupra acestei Epistole[2]. Iată de ce, studiul de faţă îşi propune, nu numai umplerea unui gol, ci şi îndreptarea preocupărilor exegetice către texte ale Sfintei Scripturi ce alcătuiesc baza biblică a sfintelor slujbe din cultul ortodox. Desigur că vom aborda textul din punct de vedere exegetic, iar nu omiletic, sau liturgic şi vom încerca să schiţăm o imagine de ansamblu, atât cât permite un studiu, asupra problemelor şi discuţiilor care au preocupat pe exegeţi, începând cu perioada patristică, până la cele mai noi cercetări în domeniu. Aşadar, încercăm să aprofundăm exegetic pericopa apostolică de la slujba înmormântării, şi astfel să oferim o perspectivă cât mai corectă şi o bază cât mai solidă nu numai preoţilor şi teologilor ci şi credincioşilor dornici să aprofundeze textele Sfintei Scripturi.

---

[1] Dr. Haralambie ROVENŢA, *Epistola întâia către Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel. Introducere şi comentar*, Bucureşti, 1938.

[2] Nu am luat în calcul, aici, traducerile din alte limbi, precum este lucrarea Părintelui Arhim. Justin POPOVICI, *Comentariu la Epistola I Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel*, trad. din lb. gr. drd. Sabin Preda, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2005.

Text, preocupări şi structură

I Tesaloniceni 4,13: Οὐ θέλομεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κοιμωμένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα.14 εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανεν καὶ ἀνέστη, οὕτως καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ.15 Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας 16 ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι θεοῦ, καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον,17 ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα· καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα. 18. Ὥστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις.	I Tesaloniceni 4, *13: Nu voim să fiţi în neştiinţă, fraţilor, despre cei ce au adormit, ca să nu vă întristaţi, precum ceilalţi care nu au nădejde.14. Căci dacă credem că Iisus a murit şi a înviat, tot aşa (credem) că Dumnezeu pe cei adormiţi prin Iisus îi va aduce împreună cu El. 15. Căci aceasta vă spunem în (după) cuvântul Domnului că noi cei vii, cei rămaşi la venirea Domnului, nu vom lua înainte celor adormiţi 16. Căci, Însuşi Domnul, la poruncă, la glasul arhanghelului şi la trâmbiţa lui Dumnezeu, se va pogorî din cer şi cei morţi în Hristos vor învia întâi, 17. După aceea, noi cei vii, cei rămaşi împreună cu ei vom fi răpiţi în nori, că să întâmpinăm pe Domnul în văzduh şi aşa pururea cu Domnul vom fii. 18. Drept aceea mângâiaţi-vă unii pe alţii în (cu) aceste cuvinte.*

Acestă pericopă este prima parte dintr-o secţiune mai mare (4, 13 -5, 11) care se ocupă de eshatologie, şi conţine cea mai explicită descriere a Parusiei pe care o găsim în Epistolele pauline. Sfântul Apostol Pavel nu se ocupă aici, de fapt, de venirea a doua a Domnului în sine, ci atinge acest subiect răspunzând nelămuririi tesalonicenilor, în ceea ce priveşte participarea celor deja morţi la Parusie. Textul a suscitat multe dezbateri din partea exegeţilor, care şi-au focalizat interesul pe mai multe teme. Astfel, unii au susţinut că Apostolul nu le-ar fi predicat deloc tesalonicenilor despre învierea morţilor[3], sau doar unora despre Parusie[4], alţii au aprofundat mai ales aşteptarea iminenţei Parusiei, şi întârzierea ei[5], s-a accentuat polemica

[3] Aşa F. GUNTERMANN, *Die Eschatologie des Hl. Paulus*, Münster, 1932, pp. 38-51, sau U. WILCKENS, „Der Ursprung der Überliferung der Erscheinung des Auferstanden", în: *Dogma und Denkstructuren*, Festschrift E. Schlink, Vanderhoeck, Göttingen, 1963, pp. 58 ş.u.

[4] Aşa R. REISNER, care avansează ipoteza că numai unele dintre comunităţile (casele-biserici) din Tesalonic au auzit învăţătura paulină despre Parusie, şi că atunci când Apostolul îndeamnă ca Epistola sa să fie citită: „tuturor sfinţilor fraţi" (*1 Tes* 5, 27), vrea să remedieze această situaţie (în lucrarea: *Paul's Early Period: Chronology, Mission Strategy, Theology*, Eerdmans, Grand Rapids, 1998, pp. 385-386).

[5] A se vedea: B. RIGAUX, *Les épîtres aux Thessaloniciens*, Paris, 1956, pp. 222-227.

anti-gnostică a Apostolului[6], sau evoluţia eshatologiei pauline[7], împărăţia de o mie de ani (mileniul)[8], sau apocaliptica paulină[9], etc.

La o privire asupra istoriei exegezei acestui text, cel puţin trei probleme[10] au fost foarte dezbătute:

- dacă Sfântul Pavel a propovăduit, sau nu, credinţa în învierea morţilor în timpul misiunii sale din Tesalonic;
- relaţia dintre prezentarea învierii în *1 Tes* 4 şi *1 Co* 15;
- modul unic în care Apostolul descrie Parusia, cu răpirea credincioşilor cu trupul în văzduh pentru a întâmpina pe Domnul, etc.

Textul nostru este o subsecţiune, care, deşi nu începe prin cuvintele Περὶ δὲ, (expresie care totuşi apare şi aici, dar nu la început) precum cea precedentă (4, 9), sau cea care urmează (5,1), împreună cu acestea răspunde unor probleme punctuale care frământau pe credincioşii din Tesalonic[11]. Aceste probleme au fost transmise Apostolului prin Timotei, dar nu este exclus ca, acesta din urmă, să-i fi adus chiar o scrisoare Sf. Pavel din partea tesalonicenilor. Unii exegeţi[12] au încercat chiar să reconstituie scrisoarea tesalonicenilor către Sf. Pavel.

1 Tes 4, 13-18, este în sine o construcţie bine închegată, versetele 13 şi 18 care încadrează textul, se adresează comunităţii, iar în partea centrală,

---

[6] W. SCHMITHALS, „The Historical Situation of the Thessalonians Epistles", în: *Paul and the Gnostics*, Abingdon, Nashville/New York, 1972, pp. 123-218; şi Wolfgang HARNISCH, *Eschatologische Existenz. Ein exegetischer Beitrag zum Sachanliegen von 1. Thessalonicher 4,13-5,11*, Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1973, pp. 23-29.

[7] P. HOFFMANN, „Die Toten in Christus: Eine religionsgeschichtliche und exegetische Untersuchung zur paulinischen Eschatologie", *NTA* 2, Münster, Aschendorff, 1966, pp. 326-331; sau R.H. CHARLES: *Eschatology, the Doctrine of a Future Life in Israel, Judaism and Christianity*, cap. XI „The Pauline Eschatology in its Four Stages", Schocken Books, New York, 1963, pp. 437-473.

[8] Hans-Alwin WILCKE, *Das Problem eines messianischen Zwieschenreichs bei Paulus*, Zwingli Verlag, Zürich/Stuttgart, 1967.

[9] L. HARTMAN, *Prophecy Interpreted: The Formation of Some Jewish Apocalyptic Texts and the Eschatological Discourse Mark 13 Par.*, Lund, Gleerup, 1966 (ConB 1), pp. 181-190.

[10] Cf. Joseph PLEVNIK, „The Taking Up of the Faithful and the Resurrection of the Dead in 1 Thessalonians 4: 13-18", în: *CBQ* 46.2, April 1984, p. 274.

[11] Avem astfel aici trei probleme: *despre dragostea frăţească* – Περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας (4, 9), *despre cei adormiţi* – περὶ τῶν κοιμωμένων (4, 13) şi *despre ani şi vremuri* – Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν (5,1).

[12] De pildă: J.R. HARRIS, „A Study in Letter-Writing", în: *Expositor*, series 5, 8 (1898), p. 173. Cf. F.F. BRUCE, *1&2 Thessalonians*, Word Books, Publischer/Eaco, Texas, 1982 (WBC 45), p. 95. Este destul de clar că expresiile: Περὶ δὲ (*1 Tes* 4, 9; 5, 1) şi περὶ τῶν (*1 Tes* 4, 13), care introduc teme succesive, sunt răspunsuri punctuale ale Apostolului la întrebările care i-au fost transmise fie pe cale orală, fie în scris. Este posibil, dar nu verificabil, ca Sf. Ap. Pavel să fi primit o scrisoare de la creştinii din Tesalonic. Vezi şi: A.J. MALHERBE, „Did the Thessalonians Write to Paul?", în: R.T. FORTUNA, B.R. GAVENTA (ed.), *The Conversation Continues: Studies in Paul and John in Honour of J. Louis Martyn*, Nashville: Abigdon Press, 1990, pp. 246-257.

găsim învăţătura[13] despre situaţia celor vii şi a celor morţi la Parusie. Scopul Sf. Pavel este acela de a îndepărta întristarea din rândul tesalonicenilor (v 13), şi de a-i mângâia (v. 18). Partea centrală a textului se pare că urmează o tradiţie creştină primară referitoare la învăţătura eshatologică, elementele ei putând fi identificate mai ales în Evanghelia după Matei[14], dar care are o puternică ancorare în tradiţia iudaică. Astfel, se vorbeşte despre venirea a doua a Domnului (*Mt* 27, 3, 27, 37, 39; *1 Tes* 2, 19; 3, 13; 5, 23; *2 Tes* 2, 1, 8), din ceruri (*1 Tes* 1, 10; *2 Tes* 1, 7; *Mt* 24, 30), pe norii cerului (*Mt* 14, 30, *Ap* 1, 7), însoţit de Sfinţii Îngeri (*1 Tes* 3, 13; *2 Tes* 1, 7; *Mt* 24, 3), în sunete de trâmbiţă (*Mt* 24, 31; *1 Co* 15, 52). Probabil că tesalonicenii cunoşteau această învăţătură, nelămurirea lor era în legătură cu cei care deja muriseră dintre ei, care va fi situaţia lor la Parusie? Vor putea participa deplin, precum cei care vor fi fiind atunci în viaţă la evenimentele ce se vor desfăşura? etc. De aceea, Sf. Apostol Pavel nu pune aici accentul pe Parusia Domnului, ci pe situaţia celor deja adormiţi în contextul Parusiei. Pe învăţătura despre venirea a doua a Domnului, pe care tesalonicenii o cunoşteau deja, Sf. Pavel pliază învăţătura despre participarea celor morţi la acest eveniment.

După J. Gillamn versetele 14-17 din I Tesaloniceni ar putea fi structurate după un model circular, de tipul A B B' A'[15]:

4, 13	**A** Introducere: să nu vă întristaţi
4, 14	**B** Kerygma şi implicaţiile ei
4, 14a	**a** Kerygma: Iisus a murit şi a înviat
4, 14b	**b** Morţii în Hristos
4, 15-17	**B'** Cuvântul Domnului şi implicaţiile lui
4, 15-17a	**a** Cuvântul Domnului
4, 17b	**b** Cei vii şi cei morţi împreună cu Domnul
4, 18	**A'** Concluzie: mângâiaţi-vă unul pe altul

Citit după această schemă, construcţia paulină devine şi mai limpede, corespondenţele care pot fi observate între părţi subliniind intenţia Apostolului. Astfel, afirmaţia kerygmatică din v. 14a (B a) este despre un eveniment trecut, în timp ce „cuvântul Domnului" din v. 15-17 (B' a) se referă la evenimente ce vor avea loc în viitor, la Parusie. Folosirea aceluiaşi verb: ἀνίστημι pentru învierea lui Hristos (în v. 14a) şi pentru cea a

[13] Când spunem „învăţătură", nu ne referim aici la o parte dogmatică, aşa cum o ştim noi din manuale, care să sistematizeze întreaga învăţătura creştină despre Parusie. Sf. Ap. Pavel nu scrie tesalonicenilor un tratat de dogmatică, ci răspunde unei nevoi concrete a comunităţii, limitându-se la aceasta. De aceea un comentator ca Traugott HOLTZ, scrie că aici este vorba de „Dogmatik als Paraklese" (*Der erste Brief an die Thessalonicher*, Benziger Verlag/Neuenkirchener Verlag, Zürich und Düsseldorf, 1998 (EKK XIII), p. 183).

[14] Cf. F.F. BRUCE, *1&2 Thessalonians*, p. 95.

[15] Cf. John GILLMAN, „Signals of Transformation in 1 Thessalonians 4:13-18", în: *CBQ* 47.2, April 1985, p. 272.

creştinilor (în v. 16b), stabileşte o relaţie apropiată între cele două evenimente[16]. De asemenea, οὕτως καὶ – *tot aşa* - din v. 14b (B b), din prima parte, are ca şi corespondent pe καὶ οὕτως – *şi aşa* – v. 17 b (B' b) din partea a doua. Iar lui σὺν αὐτῷ (*împreună cu El*) îi corespunde σὺν κυρίῳ (*împreună cu Domnul*), din aceleaşi versete[17].

Învăţătura pe care Sfântul Apostol Pavel o prezintă aici, poate fi împărţită în două părţi, după cele două argumente pe care ea este structurată. În prima parte, versetele 13-14, Apostolul aduce un fundament hristologic, iar în cea de a doua, v. 15-18, descrie Parusia, din perspectiva participării la acest eveniment a celor deja adormiţi şi a celor în viaţă, bazându-se pe „cuvântul Domnului" (v. 15).

Problema tesalonicenilor

Apostolul începe cu o expresie pe care o va folosi destul de des în Epistolele sale: „Nu voim să fiţi în neştiinţă, fraţilor..." (Οὐ θέλομεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί). Expresia este o introducere pentru situaţiile în care Apostolul doreşte să corecteze o învăţătură greşită, să explice ceva ce nu a fost înţeles, sau să aducă ceva important la cunoştinţă (*Rm* 1, 13; 11, 25; *1 Co* 10, 1; 12, 1; *2 Co* 1, 8). Ea apare şi în formă pozitivă: „Căci voiesc ca voi să ştiţi..." (*Flp* 1, 12; *Col* 2, 1; *1 Co* 11, 3)[18]. În contextul general al Epistolei, însă, expresia este singulară şi acest lucru ne indică nu numai centralitatea temei, ci şi importanţa ei pentru Apostol. Acest fapt devine mai evident dacă ţinem seama de faptul că în întreaga Epistolă, Apostolul, face apel la memoria credincioşilor din Tesalonic:

- 1,5 καθὼς οἴδατε	- *precum ştiţi*
- 2,1 Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε	- *căci ştiţi voi înşivă*
- 2, 2.5 καθὼς οἴδατε	- *precum ştiţi*
- 2, 9 Μνημονεύετε	- *vă aduceţi aminte*
- 2, 10 ὑμεῖς μάρτυρες	- *voi sunteţi martori*
- 2, 11 καθάπερ οἴδατε	- *precum ştiţi*
- 3, 3b-4 αὐτοὶ γὰρ οἴδατε ... καὶ οἴδατε	- *căci ştiţi voi înşivă ...şi ştiţi*
- 4, 1.2 καθὼς παρελάβετε ... οἴδατε	- *precum aţi primit ... şi ştiţi*
- 4, 6 καὶ προείπαμεν ὑμῖν καὶ διεμαρτυράμεθα	- *după cum v-am spus mai dinainte şi v-am dat mărturie*
- 4, 10.11 καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ ... καθὼς ὑμῖν παρηγγείλαμεν	- *aceasta o şi faceţi ... precum v-am dat poruncă*

[16] Cf. J. GILLMAN, „Signals of Transformation in 1 Thessalonians 4:13-18".
[17] J. GILLMAN, „Signals of Transformation in 1 Thessalonians 4:13-18".
[18] A.J. MALHERBE numeşte aceste formulări „clişee epistolare" (în: *The Letters to the Thessalonians*, Doubleday, New York, Toronto, Sydney, Auckland, 2000 (AB 32B), p. 262.)

- 5, 1 οὐ χρείαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι - *nu aveţi nevoie să vă scriem*
- 5, 2 ἀκριβῶς οἴδατε - *ştiţi bine (exact)*

De nouă ori se foloseşte acelaşi οἴδατε (ştiţi) pe lângă celelalte câteva formule care, împreună, fac apel la memoria credincioşilor. Acest lucru indică în mod cert, faptul că învăţătura creştină a fost propovăduită în Tesalonic şi asimilată de către credincioşii de acolo[19].

Observăm că în aproape fiecare pericopă mai importantă Apostolul face apel la memoria credincioşilor, cu excepţia pericopei din 4, 13-18. În această perspectivă putem afirma că în 4, 13-18, Apostolul scrie tesalonicenilor despre un subiect pe care nu îl abordase în scurta sa şedere la Tesalonic. Folosirea aici a verbului ἀγνοέω nu este, însă, un indiciu că tesalonicenii n-ar fi cunoscut credinţa în învierea morţilor, cum a susţinut Grundmann, sau Wilckens. Cel mult, ar putea fi un indiciu că ei aveau dificultăţi în a accepta învierea trupurilor, cum susţine T. Holtz[20], sau, cel mai sigur, că „neştiinţa" lor consta în teama ca nu cumva cei ce muriseră dintre ei să fi pierdut din privilegiile pe care le vor avea cei vii la venirea Domnului. Aşadar, nu este vorba despre faptul că tesalonicenii nu cunoşteau credinţa în înviere sau învăţătura despre Parusia Domnului, ci de „neştiinţa" acestora în ce priveşte participarea credincioşilor morţi, la venirea Domnului.

Apostolul doreşte să răspundă, deci, nelămuririi tesalonicenilor cu privire la soarta celor „adormiţi" (περὶ τῶν κοιμωμένων) la venirea întru slavă a lui Hristos. Avem, astfel, o primă distincţie în vocabularul paulin: expresia „cei adormiţi", este folosită de Sf. Pavel pentru creştinii care au murit[21], pe când atunci când este vorba de Hristos, întotdeauna spune că Acesta „a murit", probabil pentru a nu da prilej de îndoială în ceea ce priveşte moartea reală a Mântuitorului[22]. Exegeţii moderni arată că expresia, care apare întotdeauna în Noul Testament la pasiv, este un eufemism, destul de des folosit în antichitate[23]. Într-adevăr, expresia este folosită şi în Vechiul Testament (de exemplu despre moartea lui David citim în Septuaginta: „şi a adormit David cu părinţii săi" – καὶ ἐκοιμήθη Δαυιδ μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ – *1 Rg* 2, 10 LXX), şi în literatura greacă (Homer, foloseşte expresia chiar pentru moartea în bătălie *Iliada 11. 241*[24]). Deşi nu se vorbeşte despre înviere, uzanţa expresiei în Vechiul Testament indică speranţa în continuarea

---

[19] Cf. J.R. HARRISON, *Paul and the Imperial Gospel at Thessaloniki*, în: JSNT 25.1 September, 2002, p. 73; el vede în aceste formule, părţi ale strategiei retorice pauline.

[20] J.R. HARRISON, *Paul and the Imperial Gospel at Thessaloniki*, pp. 191-192.

[21] Această exprimare paulină a fost preluată în cultul ortodox, unde nu se vorbeşte niciodată de „cei morţi", ci întotdeauna de „cei adormiţi" (a se vedea, de pildă, Slujba Înmormântării).

[22] Cf. H. ROVENŢA, *Epistola întâia către Tesaloniceni*, p.106, n. 196.

[23] A se vedea: F.F. BRUCE, *1&2 Thessalonians*, p. 95; T. HOLTZ, *Der erste Brief an die Thessalonicher*, p. 188.

[24] Cf. F.F. BRUCE, *1&2 Thessalonians*, p. 96.

vieţii dincolo de moarte (vezi şi *Fc* 47, 30; *Is* 43, 17). Uneori se foloseşte această expresie pentru a desemna starea de dinaintea învierii (*Dn* 12, 2; *2 Mac* 12, 44-45 etc.). Însă, dincolo de uzul expresiei în antichitate, şi de orice delicateţe atunci când este vorba despre cei morţi, pentru Sf. Apostol Pavel expresia nu este un eufemism, ci o realitate. Aceasta întrucât pentru creştini: „cine moare având credinţă în Domnul cel înviat, acesta cu adevărat îşi trimite trupul în somn adânc, somn care durează până la învierea universală, până la trezirea universală din moarte în ziua Judecăţii...[25]". Astfel, este evident că Apostolul foloseşte expresia pentru creştinii morţi[26] (comp. v. 14), iar nu pentru morţi în general. Textul ne lasă să înţelegem că, deşi provenind în majoritate dintre păgâni, membrii comunităţii din Tesalonic, nu aveau probleme în ceea ce priveşte credinţa în învierea morţilor, ca cei din Corint, ci se „întristau" neştiind situaţia celor deja morţi în momentul Parusiei. Pentru a le semnala pericolul unei astfel de atitudini, Sf. Apostol Pavel compară întristarea lor cu cea a celor care nu cunoşteau învăţătura creştină: „ca să nu vă întristaţi ca ceilalţi care nu au nădejde" (ἵνα μὴ λυπῆσθε καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα). Prin „ceilalţi" (οἱ λοιποὶ) trebuie să înţelegem aici, cu siguranţă, în primul rând pe păgâni (a se compara cu *Ef* 2, 3). Se ştie că dintre iudei doar saducheii nu credeau în înviere (*Mt* 22, 23-28; *Mc* 12, 18-23; *Lc* 20, 27-33), Apostolul Pavel fiind familiarizat cu această credinţă încă înainte de convertire, el făcând parte din tagma fariseilor (*FA* 23, 6). Aici însă, aşa cum am afirmat deja, nu este vorba de credinţa în înviere, ci despre întristarea tesalonicenilor care credeau că cei deja adormiţi nu se vor putea bucura precum cei vii de Parusia Domnului. În această perspectivă οἱ λοιποὶ îi desemnează nu doar pe păgâni, ci şi pe iudei[27]. De fapt Apostolul fără să se refere, aici, în mod special la păgâni (neamuri) sau la iudei, el demarcă în mod categoric speranţa creştină de „neştiinţa" celor ce nu au crezut în Hristos.

Deşi Apostolul se referă aici expres la întristarea tesalonicenilor provocată de neştiinţa cu privire la modul participării celor deja adormiţi la Parusia Domnului, textul poate constitui şi un fundament pentru atitudinea creştină în faţa morţii. În acest sens o problemă ar fi aceea a legitimităţii precum şi a limitelor întristării pentru creştini în faţa morţii. Textul ne lasă să înţelegem că întristarea pentru cei morţi nu trebuie să facă parte din atitudinea creştinilor, cel puţin nu aşa cum o fac păgânii. La o privirea generală asupra Noului Testament în această privinţă, nu putem să nu sesizăm textul ioaneic unde îl găsim pe Hristos Însuşi lăcrimând la

---

[25] J. POPOVICI, *Comentariu la Epistola I Tesaloniceni*, p. 103.

[26] F.F. Bruce în comentariul său la Fapte sugerează că cei adormiţi de aici ar putea fi cei ucişi în prigoana prin care a trecut tânăra comunitate din Tesalonic (F.F. BRUCE, *The Acts of the Apostles*, Grands Rapids, Eerdmanns, 1951, p. 327).

[27] Aşa şi T. HOLTZ, *Der erste Brief an die Thessalonicher*, p. 189 şi A.J. MALHERBE, *The Letters to the Thessalonians*, p. 265.

mormântul prietenului său Lazăr (11, 35). Verbului λυπέω înseamnă *a(se) întrista, a(se) mâhni, a (se) amărâ, a (se) îndurera*[28]. Dar uzul cuvântului în Noul Testament nu ne spune prea mult[29]. Relevant este doar textul din *2 Co* 7, 8-11, care opune „întristarea lumii" (κόσμου λύπη) care aduce moarte, întristării „după Dumnezeu" (κατὰ θεὸν λύπη) care aduce pocăinţă spre mântuire (v. 10). În cazul nostru, cuvântul paulin nu trebuie, însă, înţeles unilateral, cum că nu ar trebuie deloc să ne întristăm în faţa morţii, ci să nu o facem ca unii „care nu au nădejde". Pe această linie merge şi exegeza patristică. De pildă, Sf. Ioan Gură de Aur arată că nu întristarea în sine este condamnată de Apostol, ci „jelirea" prea multă[30]; iar Fericitul Augustin ne spune şi el că: „Apostolul n-a oprit întristarea cu totul, ci numai o asemenea întristare cum au păgânii care nu au nădejde"[31]. Această poziţie poate fi urmărită şi în exegeza ortodoxă de astăzi. Bunăoară părintele Justin Popovici comentează: „Creştinii nu trebuie să se tânguiască pentru morţii lor cei *adormiţi* ca *şi ceilalţi care nu au nădejdea* Învierii. Această nădejde nu o au în general cei ce nu sunt creştini, cei din afara creştinismului. Este de sine înţeles că creştinii se tânguiesc pentru cei ce au murit, pentru morţii lor, pentru că, fie şi pentru o vreme, se despart... Voi puteţi şi trebuie cu adevărat să vă întristaţi în faţa morţii, dar să nu o faceţi ca necredincioşii care nu au nădejde[32]". Înţelegem, aşadar, că nu întristarea este condamnată aici, ci întristarea peste măsură şi fără de nădejde. Nădejdea este pentru Sf. Pavel una dintre cele trei virtuţi teologice (*1 Co* 13, 13). A fi fără nădejde înseamnă a fi fără Dumnezeu (*Ef* 2, 12). Nădejdea este cea care ne orientează eshatologic (*1 Tes* 1, 10)[33].

Răspunsul paulin

Primul argument

Primul argument de la care porneşte Apostolul pentru a le da nădejde, în ceea ce priveşte situaţia celor morţi la Parusie, este moartea şi învierea lui Hristos: „Căci dacă credem că Iisus a murit şi a înviat..." – εἰ γὰρ

[28] Cf. *Dicţionar grec-român al Noului Testament*, trad. Gheorghe Badea, Societatea Biblică Interconfesională din România, Bucureşti, 1999, p. 176.

[29] A se vedea *2 Co* 2, 2. 4. 7; 7, 8; *Mt* 19, 22; 26, 37; *In* 16, 6. 20; 21, 17; *Lc* 22, 45; *Rm* 14, 15; *Flp* 2, 27.

[30] *Omilia* VII, la 1 Tesaloniceni, în *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Coloseni, I - II Tesaloniceni a celui întru sfinţi Părintele nostru Ioan Hrisostom*, trad. de arhim. Teodosie Athanasiu, Iaşi, 1905, pp. 230-231.

[31] *Epistola* 263. 3 după H. ROVENŢA, *Epistola întâia către Tesaloniceni*, p. 108.

[32] H. ROVENŢA, *Epistola întâia către Tesaloniceni*, pp. 104-105.

[33] Acest lucru îl întâlnim şi în rânduiala înmormântării, unde în *troparul* slujbei, ne rugăm ca Dumnezeu să odihnească sufletul celui adormit întrucât: „ ...spre Tine nădejdea şi-a pus...".

πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανεν καὶ ἀνέστη (versetul 14a). Apostolul le reaminteşte tesalonicenilor fundamentul credinţei creştine, care este credinţa în învierea lui Hristos. Într-o formă mai dezvoltată găsim această formulare şi în Epistola I către Corinteni: „Căci v-am dat, întâi de toate ceea ce şi eu am primit, că Hristos *a murit* pentru păcatele noastre, după Scripturi; Şi că a fost îngropat *şi* că *a înviat* a treia zi după Scripturi" – ἀπέθανεν ... καὶ ... ἐγήγερται (15, 3-4). Şi în alte contexte, Apostolul face apel la cele două evenimente care constituie baza credinţei creştine: „Cine este cel ce osândeşte? *Hristos, Cel ce a murit, şi mai ales Cel ce a înviat*, Care şi este de-a dreapta lui Dumnezeu, Care mijloceşte pentru noi!" – Χριστὸς [Ἰησοῦς] ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ ἐγερθείς (*Rm* 8, 34); „Şi a murit pentru toţi, ca cei ce viază să nu mai vieze loruşi, ci Aceluia *care pentru ei a murit şi a înviat*" – τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι (*2 Co* 5, 15). Toate acestea nu sunt altceva decât diferite formulări ale mărturisirii de credinţă din Biserica primară[34]. În acest sens am putea spune că e vorba de o mărturisire de credinţă prepaulină[35]. Oricum este clar că în teologia paulină hristologia – mai ales moartea şi învierea lui Hristos – este temeiul eshatologiei[36]. Părintele Stăniloae surprinde extraordinar acest adevăr: „Hristos cel înviat este prin El însuşi începutul şi profetul sfârşitului vieţii actuale a lumii şi al ridicării ei în plenitudinea vieţii în Dumnezeu"[37]. Kerygma apostolică, cuprindea în miezul ei, propovăduirea morţii şi învierii lui Hristos. Pe afirmarea acestei credinţe se bazează tot ceea ce spune Sf. Pavel tesalonicenilor[38] (cf. 1, 10).

Din punct de vedere gramatical, conjuncţia εἰ – *dacă* cu care începe propoziţia nu introduce o condiţie, ci scoate în evidenţă o realitate. Nu este vorba de nici o îndoială, aici, deoarece construcţia este cu indicativ. Doar ca

---

[34] Vezi şi Otfried HOFIUS, *Paulusstudien II*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 2002 (WUNT 143), p. 205.

[35] Cf. Günter HAUFE, *Der erste Brief des Paulus an die Thessalonicher*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 1999, p. 78, C. WANNAMAKER, *The Epistles to the Thessalonians. A Commentary on the Greek Text*, Grand Rapids, 1990 (NIGTC), p. 168. Harnisch crede că este o formulare a Sf. Pavel însuşi, care face doar aluzie la o mărturisire de credinţă (în W. HARNISCH, *Eschatologische Existenz*, p. 33).

[36] Vezi şi: Udo SCHNELLE, *Paulus. Leben und Denken*, Walter de Gruyter, Berlin - New York, 2003, pp. 667-668; U. LUZ, „Eshatologie und Friedenshandeln bei Paulus", în: *Eshatologie und Friedenshandeln*, Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH, Stuttgart, 1981 (SBS 101), p. 156; Franzjosef FROITZHEIM, *Christologie und Eshatologie bei Paulus*, Echter Verlag, 1979, p. 2.

[37] În *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, EIBMBOR, Bucureşti, 1997, p. 235.

[38] Viaţa creştină asumă întreaga istorie (prezent trecut şi viitor): creştinul crede într-un eveniment care a avut loc în istorie, în trecut – moartea şi învierea lui Hristos –, se bucură în prezent de roadele comuniunii cu Hristos cel înviat, şi nădăjduieşte, în viitor, să participe la plenitudinea acestei comuniuni în eshaton.

formă pare ipotetic, exprimând, de fapt, un adevăr fundamental de credinţă[39], la care aderaseră şi tesalonicenii. Prin formularea pe care o dă, ca o propoziţie condiţională, Apostolul îşi atinge foarte bine ţelul, acela de a constrânge într-un anumit fel, pe tesaloniceni să-şi înnoiască mărturisirea credinţei în Hristos cel înviat[40]. Din punct de vedere filologic, atipic pentru scrierile pauline este folosirea aici a verbului ἀνίστημι pentru a desemna învierea lui Hristos - Apostolul Pavel folosind de obicei verbul ἐγείρειν -; iar din punct de vedere al ideilor enunţate, atipic este faptul că Apostolul amintind aici de moartea lui Hristos, nu face şi o afirmaţie soteriologică în legătură cu aceasta, precum în alte Epistole (*Rm* 5, 6-9; *Rm* 14, 9; *1 Co* 8, 11; *Ga* 2, 21, etc.). Deşi aceste diferenţe se pot explica prin contextul diferit, putem spune că afirmaţia soteriologică nu lipseşte cu totul, dacă luăm în considerare textul din cap. 5, 10; iar versetul 16 foloseşte acest verb – ἀναστήσονται – dar pentru credincioşii creştini. În ceea ce ne priveşte, folosirea repetată a lui ἀνίστημι, pentru a desemna învierea lui Hristos, din versetul 14, şi apoi şi pentru credincioşi în v. 16, ne duce la concluzia că Sf. Pavel redă aici fidel o mărturisire de credinţă din Biserica primară, sigur într-o manieră personală[41].

Partea a doua a frazei datorită expresiei οὕτως καὶ devine din condiţională, comparativă: „tot aşa (credem) că Dumnezeu pe cei adormiţi prin Iisus îi va aduce împreună cu El". Şi subiectul se schimbă de la Hristos, în prima parte, la Dumnezeu Tatăl, în partea a doua. Dar chiar şi aşa, cursul frazei nu este cel la care ne-am aştepta. Datorită primei fraze (*dacă credem că Iisus a murit şi a înviat*), ne-am aştepta ca a doua să sune astfel*: tot aşa credem că pe cei morţi prin Iisus Dumnezeu îi va învia* (aşa se exprimă Sf. Pavel în *1 Co* 6, 14; *2 Co* 4, 14). Dar, aşa cum am subliniat, Sf. Pavel nu se ocupă aici cu învierea, ci cu situaţia celor morţi la Parusie, de aceea el adaptează mărturisirea de credinţă din prima parte, la scopul pe care îl urmăreşte, în partea a doua. Desigur că expresia ἄξει σὺν αὐτῷ (*îi va aduce împreună cu El*) presupune învierea, dar cuvântul ἄξει nu este sinonim aici cu ἐγείρειν[42].

Asupra expresiei *prin Iisus* (διὰ τοῦ Ἰησοῦ) s-a pus întrebarea dacă ea trebuie înţeleasă în legătură cu *cei adormiţi* (τοὺς κοιμηθέντας) sau cu *Dumnezeu* (ὁ θεὸς). În primul caz, ar însemna că Dumnezeu îi va aduce pe cei adormiţi *prin Iisus* cu El, în cel de al doilea, că Dumnezeu *prin Iisus* îi va

---

[39] A se compara cu *Ga* 3, 29; *2 Co*, 15, 12, 21. Cf. H. ROVENŢA, *Epistola întâia către Tesaloniceni*, p. 109.

[40] Cf. T. HOLTZ, *Der erste Brief an die Thessalonicher*, pp. 189-190.

[41] În acord cu: G. HAUFE, *Der erste Brief des Paulus an die Thessalonicher*, p. 78, şi împotriva lui T. Holtz, care crede că este vorba doar de o formulare a Sf. Pavel însuşi (T. HOLTZ, *Der erste Brief an die Thessalonicher*, p. 190).

[42] Părintele H. Rovenţa susţine aici contrariul. Vezi H. ROVENŢA, *Epistola întâia către Tesaloniceni*, p. 110, n. 201.

aduce împreună cu El. Posibile din punct de vedere gramatical, amândouă variantele îşi au susţinătorii lor[43]. Sfântul Teofilact al Bulgariei observă că amândouă interpretările sunt posibile şi valabile: „în două chipuri se înţelege: sau că îi va aduce prin Iisus, adică Iisus se va face mijlocitor al învierii lor şi-i va înfăţişa înaintea Părintelui; sau că *adormiţii* se uneşte cu zicerea *prin Iisus*, adică Dumnezeu va aduce întru slavă şi în împărăţia Sa, pe cei ce au adormit prin Iisus, adică pe creştinii cei credincioşi şi drepţi" [44]. Oricum în ambele cazuri este vorba despre credincioşii creştini adormiţi. Înţelegem, aşadar, că Sfântul Pavel nu se ocupă aici de învierea tuturor la sfârşitul veacurilor, ci doar de învierea drepţilor în vederea participării la Parusia Domnului.

Al doilea argument

Dacă în primul argument Apostolul face apel la mărturisirea de bază a credinţei şi trage o concluzie logică din ea, în al doilea, el descrie imaginea participării credincioşilor la venirea Domnului, apelând la „cuvântul Domnului" (v. 15).

Expresia ἐν λόγῳ κυρίου

Originea expresiei

„În (după) cuvântul Domnului" a suscitat numeroase comentarii. Întrucât descrierea care urmează nu poate fi identificată exact în nici un text noutestamentar[45], întrebarea care se ridică este: ce desemnează această expresie? Aceasta cu atât mai mult cu cât formula: ἐν λόγῳ κυρίου, este unică în tot Noul Testament. Soluţiile care se pot da, sintetizate, merg pe următoarele direcţii:

- Este vorba despre un cuvânt al lui Hristos, care a mai fost consemnat în scrierile canonice;
- Formula introduce o învăţătură pe care Hristos ar fi descoperit-o ucenicilor în timpul celor trei ani de activitate pământească, parafrazată aici de Apostol;
- Este vorba de un cuvânt revelat de Însuşi Domnul înviat, descoperit

---

[43] Pentru prima variantă amintim: Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia* a VII-a la 1 Tesaloniceni, p. 231; James Everett Frame, *A critical And Exegetical Commentary On The Epistles Of St. Paul To The Thessalonians*, T&T Clark, Edinburgh, 1966 (ICC), p. 169; pentru a doua, pe Teodor de Mobsuestia, I. Olariu, Fillion, etc. după H. Roventa, *Epistola întâia către Tesaloniceni*, p. 110.

[44] *Cele 14 trimiteri ale Dumnezeiescului Pavel*, trad. Veniamin Costache, vol. 3, Bucureşti, 1906, p. 54.

[45] Cele mai apropiate texte din Evanghelii despre venirea Fiului Omului, ar fi: *Mt* 24, 30; *Mc* 13, 26; *Lc* 21, 27. În ceea ce priveşte faptul că unii din cei vii ar putea participa la venirea Domnului, un text apropiat ar putea fi: *Mc* 9, 1.

prin profeţii Bisericii, poate chiar prin Sfântul Apostol Pavel;

- Este un *agrafon*, cunoscut în Biserica primară, dar care nu a fost consemnat în nici o altă scriere canonică[46].

Epistola 1 către Corinteni este cea în care Apostolul Pavel face de cele mai multe ori apel la autoritatea lui Hristos şi a învăţăturii Sale. O trecere în revistă a felului în care el introduce aceste apeluri ne-ar putea ajuta să discernem care dintre soluţiile de mai sus ar putea fi cea corectă.

Astfel, în capitolul 7 al acestei Epistole, Apostolul distinge, atunci când vorbeşte despre căsătorie, feciorie şi văduvie, între: – sfaturile sale: „...vă spun eu, nu Domnul..." - λέγω ἐγὼ οὐχ ὁ κύριος (v. 12, cf. v. 6, 25, 40) şi, - poruncile Domnului: „...vă poruncesc, nu eu, ci Domnul..." - παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ ἀλλὰ ὁ κύριος (v. 10). Referirea la învăţătura Domnului este redată expres ca *poruncă* – ἐπιταγή (v. 25). În *1 Co* 9, 14 Apostolul se referă la o altă poruncă a Domnului: „Tot aşa a poruncit (διέταξεν) şi Domnul celor ce propovăduiesc Evanghelia, ca să trăiască din Evanghelie". În ambele cazuri (*1 Co* 7 şi 9, 14), faptul că poruncile Domnului nu sunt introduse prin cuvintele: *a zis* (εἶπεν) sau *zicând* (λέγων) indică clar că nu se citează exact un *logion* al Domnului. Însă, învăţăturile respective sunt cunoscute din tradiţia orală, şi ele au paralele în celelalte scrieri noutestamentare. Astfel, textele citate din *1 Co* 7 au cea mai apropiată paralelă în *Mt* 5, 31-32; 19, 9; *Mc* 10, 11-12; *Lc* 16, 18; iar *1 Co* 9, 14 are paralele în *Lc* 10, 7, *Ga* 6, 6; *1 Tim* 5, 18, fiind, deci, evident că Sf. Apostol Pavel se referă la tradiţia orală care transmisese aceste cuvinte, fără să le citeze efectiv, ci parafrazându-le.

Un loc clar, unde Apostolul citează cuvintele Domnului este *1 Co* 11, 23-26, care are paralelă în *Mt* 26, 26-29; *Mc* 14, 22-24; *Lc* 22, 19-20. Aici Apostolul afirmă limpede că citează din tradiţie (*am primit* – παρέλαβον – ... *v-am dat* – παρέδωκα – v 23), dar că acesta vine chiar de la Domnul (*Căci eu de la Domnul* – ἀπὸ τοῦ κυρίου – *am primit* ... v 23). Majoritatea comentatorilor cred că este vorba aici de cuvintele lui Hristos transmise pe cale orală şi nu de vreo descoperire specială făcută Sfântului Pavel[47]. Un indiciu al faptului că Apostolul citează aici exact, este prezenţa ca introducere a cuvintelor: *a zis* – εἶπεν (v. 23), şi: *zicând* – λέγων (v. 25).

Un ultim text care ne interesează, este cel din *1 Co* 14, 37: „Dacă i se pare cuiva că este prooroc sau om duhovnicesc, să cunoască că cele ce vă scriu sunt porunci ale Domnului". Fraza ne lasă să înţelegem că nu este vorba nici de un citat, nici de un *logion* transmis de tradiţia orală, ci mai

---

[46] Există şi alte ipoteze, care, însă, nu s-au impus. Aşa este, de pildă, cea a lui H. Köster, care pune acest *logion* pe seama imaginaţiei creative a Bisericii primare, care I l-ar fi atribuit mai târziu lui Iisus (a se vedea: H. KÖSTER, „Die ausserkanonischer Herrenworte als Produkte der christlichen Gemainde", în: *ZNW* 48 /1957, pp. 233-234).

[47] Cf. Joseph PLEVNIK, *Paul and the Parusia. An Exegetical and Theological Investigation*, Hendrickson Publishers, Peabody, Massachusetts, 1997, p. 79, n. 60.

degrabă de un cuvânt al Domnului descoperit prin profeţii Bisericii[48].

Aşadar, în 1 Corinteni găsim trei variante: cea a citării exacte (cap 11, 23-26), cea a parafrazării (7, 10; 9, 14), precum şi cea a redării unui cuvânt a lui Hristos Cel preamărit (14, 37).

Raportând aceste modele la textul nostru observăm că, în cazul nostru, nu este vorba de o citare exactă (nu apare aici nici εἶπεν, nici λέγων), nici de un apel (sau parafrază) la tradiţia orală (nu avem nici παρέλαβον, nici παρέδωκα), ci mai degrabă că ar fi vorba de o învăţătură descoperită de Domnul Însuşi, Cel preamărit, poate chiar Sfântului Pavel[49] (a se vedea *1 Co* 2, 9-10; *2 Co* 12, 1-10; *Ga* 1, 11-12), sau, în orice caz, Bisericii prin profeţii ei.

Ipoteza potrivit căreia e vorba aici de un *agrafon*[50], adică de un cuvânt al lui Hristos istoric, sau transmis Apostolilor după Înviere în cele 40 de zile de până la Înălţare, are puţină susţinere astăzi între specialişti. Unul dintre argumentele folosite în favoarea acestei ipoteze se bazează pe textul din *FA* 1, 3: „Cărora S-a şi înfăţişat pe Sine, viu după patima Sa ... arătându-li-Se timp de patruzeci de zile şi *vorbind cele despre împărăţia lui Dumnezeu*". Dar nici această informaţie a Sf. Luca, şi nici o eliminare a celorlalte ipoteze, deja enumerate, nu sunt argumente convingătoare. În orice caz, această ipoteză rămâne discutabilă, şi pentru că, în sprijinul ei, argumentele sunt puţine.

În ceea ce priveşte ipotezele potrivit cărora, ar fi vorba de un *logion* al lui Hristos istoric, acestea nu au o susţinere largă, între specialişti[51]. Una dintre teoriile care susţin această ipoteză, consideră că Sf. Pavel se referă la o tradiţie orală, care are o paralelă apropiată în *Mt* 24 (şi paral.), dar care este dezvoltată de Apostol în lumina speculaţiior apocaliptice iudaice bazate pe *Dn* 7, 13, şi 12, 2-3. Aşadar, Apostolul după ce în v. 15 anunţă că ceea ce urmează sunt „cuvintele Domnului", în v. 16-17 întăreşte această afirmaţie pe baza tradiţiei sinoptice, a unor pasaje din cartea Daniel, şi pe alte

---

[48] Joseph PLEVNIK, *Paul and the Parusia. An Exegetical and Theological Investigation*, p. 79, n. 60.

[49] Primul care a susţinut această teorie a fost Teodor de Mobsuestia cf. H. ROVENŢA, *Epistola întâia către Tesaloniceni*, p. 112, n. 205. De aceeaşi părere este şi J. PLEVNIK, pentru care această soluţie reprezintă „cea mai bună posibilitate" (*the best possibility*), în *Paul and the Parusia*, p. 81.

[50] Aşa în limba română: H. ROVENŢA, *Epistola întâia către Tesaloniceni*, p. 111. Cel mai proeminent exeget care a susţinut această variantă rămâne Joachim JEREMIAS, *Unknown Sayings of Jesus*, tr. R. H. Fuller, S.P.C.K., London, 1964, pp. 80-83.

[51] Cf. J. PLEVNIK, *Paul and the Parusia*, p. 81. Există şi excepţii. De pildă, T. Holtz, care a scris unul dintre cele mai bune comentarii la I Tesaloniceni, ia în calcul şi varianta ca ἐν λόγῳ κυρίου să fie un *logion*, a cărui formă ar fi, însă, o construcţie a comunităţii primare (T. HOLTZ, *Der erste Brief an die Thessalonicher*, pp. 197-198). R. Bultmann, afirmă şi el că nu este clar dacă e vorba de o învăţătură transmisă prin tradiţia orală, sau o descoperire făcut Sf. Pavel însuşi (*Theologie des Neuen Testaments*, Verlag J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, ^{3}1958, p. 190).

apocalipse iudaice[52]. Altă ipoteză, care aparţine lui Hyldahl, susţine pur şi simplu că Sf. Apostol Pavel nu face decât să dezvolte cuvintele lui Iisus pe care le putem găsi şi în *Mt* 24, 30-31[53].

Pentru Sfântul Ioan Gură de Aur, ἐν λόγῳ κυρίου, nu este altceva decât o descoperire pe care a primit-o Sfântul Apostol Pavel de la Hristos Însuşi: „Profeţii vrând să arate adevărul cuvintelor lor, mai 'nainte de orice zic aceasta: *vedenia pe care a văzut-o Isaia*, sau *Cuvântul Domnului care s-a făcut către Ieremia*, sau *Aceasta zice Domnul*, şi altele de acestea. Mulţi dintre dânşii văd pe Dumnezeu şezând pe tron, ci având în el însuşi pe Hristos care vorbea, în loc de *aceasta zice Domnul* zicea: *de vreme ce căutaţi a lui Hristos celui ce vorbeşte întru mine* (*2 Co* 13, 3) şi iarăşi: *Pavel Apostol al lui Iisus Hristos*, arătând prin aceasta că nimic nu spune de la dânsul, căci Apostolul, ca trimis, nu grăieşte decât cele ale Celui ce l-a trimis. Şi iarăşi: *Mi se pare a avea şi eu Duhul Domnului* (*1 Co* 7, 40). Acelea toate le grăia cu duhul, iară ceea ce spune acum, prin epistola de faţă, a auzit clar de la Dumnezeu"[54]. Cuvintele Sf. Ioan de mai sus stabilesc foarte clar faptul că, nu este vorba despre o consemnare a unei tradiţii orale, ci, asemenea profeţilor din Vechiul Testament, de un „cuvânt" al Domnului înviat descoperit direct membrilor Bisericii Sale, prin Apostolul Său. Mulţi exegeţi îmbrăţişează astăzi părerea Sf. Ioan Gură de Aur, că este vorba aici de o descoperire făcută de Domnul cel preamărit, discutabil rămânând, pentru mulţi, doar dacă acestă descoperire a fost făcută chiar Sfântului Pavel, sau prin profeţii care activau în Biserica primară. Această din urmă dilemă derivă din unele observaţii filologice. Într-adevăr, dacă comparăm textele din celelalte Epistole unde se vorbeşte despre descoperirile pe care le-a avut Apostolul, vedem că nicăieri în aceste texte descoperirea nu este desemnată ca un *cuvânt* – *λόγος*, ci, ca *descoperire* – ἀποκαλύψις (*Ga* 1, 12; 2,2; *1 Co* 14, 7; *2 Co* 12, 1. 7; *Ef* 3, 3), sau *vedenii* – ὀπτασίας (*2 Co* 12, 1)[55] etc. Un alt argument în sprijinul ipotezei potrivit căreia învăţătura care urmează a fost descoperită de Hristos Cel preamărit prin profeţii Bisericii, este tocmai prezenţa expresiei ἐν λόγῳ κυρίου. Ea nu mai este prezentă nicăieri în Noul Testament, o găsim, însă, în Septuaginta, unde desemnează tocmai un cuvânt descoperit prin profeţii de Dumnezeu inspiraţi[56]. Astfel, în cartea *3 Rg* 13, 1-2 se spune: „Iată însă un om al lui Dumnezeu a venit, *după cuvântul*

---

[52] Cf. L. HARTMAN, *Prophecy Interpreted*, pp. 130-131.

[53] N. HYLDAHL, „Auferstehung Christi – Auferstehung der Toten (I Thess 4, 13-18)", în: S. PEDERSEN (ed.), *Die Paulinische literatur und Theologie*, Arhus/Göttingen, 1980, pp. 119-135.

[54] SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia* a VIII-a la Ep. 1 Tesaloniceni, pp. 237-238.

[55] Vezi şi H.-A. WILCKE, *Das Problem eines messianischen Zwieschenreichs bei Paulus*, p. 130.

[56] Vezi şi Urich LUZ, *Das Geschichtsverständnis des Paulus*, Chr. Kaiser Verlag, München, 1968 (BevT 49), p. 328.

Domnului (ἐν λόγῳ κυρίου), din Iuda la Betel, în timpul cât Ieroboam se afla la jertfelnic, ca să tămâieze. Şi a grăit *cuvântul Domnului* (ἐν λόγῳ κυρίου) înaintea jertfelnicului şi a zis..." (Vezi şi: *2 Rg* 21, 35; *Sir* 48,3). Avem aici, aşadar, un puternic argument pentru a înţelege versetele 15-17 ca reprezentând o învăţătură descoperită Bisericii primare de Hristos Cel preamărit, prin profeţi.

Sintetizând, putem afirma că ἐν λόγῳ κυρίου se referă aici, la o descoperire făcută de Hristos, Cel preamărit, prin profeţii Bisericii primare, poate chiar prin Sf. Apostol Pavel însuşi. În orice caz ea trebuie să fi fost cunoscută Bisericii primare[57].

Conţinutul şi întinderea expresiei

O altă problemă este aceea a conţinutului şi întinderii acestei descoperiri. Constituie oare versetele care urmează expresiei ἐν λόγῳ κυρίου (15b-18) chiar conţinutul descoperirii sau/şi o interpretare a acesteia făcută de Sf. Pavel? Care dintre propoziţii sau dintre părţile propoziţiilor sunt chiar „cuvintele Domnului", şi care constituie reformulări ale Apostolului pe baza, poate, şi a unor tradiţii prepauline? J. Jeremias susţine că versetele16 şi 17a sunt un *agrafon* al lui Iisus, citat exact, în timp ce versetul 17b ar fi o concluzie pe care o desprinde Sf. Pavel din acesta[58]. O analiză a vocabularului folosit este relevantă în acest sens. U. Luz, observă că versetul 15 este pe de-a-ntregul paulin, cu excepţia lui περιλειπόμενοι, care apare doar aici şi în v. 17 la Sf. Pavel. Deasemenea cuvântul οἱ νεκροὶ şi expresia ἐν Χριστῷ sunt pauline, deşi nu mai apar nicăieri împreună la Sf. Pavel[59]. În Apoc 14, 13 avem o expresie analogă: μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι („fericiţi cei morţi, cei ce de acum mor întru Domnul"), dacă înţelegem pe ἐν κυρίῳ, ca o expresie paralelă a lui ἐν Χριστῳ[60]. La fel termenii πρῶτον (întâi), ἔπειτα (după aceea), ἡμεῖς οἱ (noi

---

[57] Părintele H. ROVENŢA atrage atenţia că ceva asemănător putem găsi în „Didahia celor 12 Apostoli" (*Epistola întâia către Tesaloniceni*, p. 112).

[58] J. JEREMIAS, *Unknown Sayings of Jesus*, pp. 80-83.

[59] Cf. U. LUZ, *Das Geschichtsverständnis des Paulus*, p. 329.

[60] Asupra paralelismului dintre ἐν Χριστω şi ἐν κυρίω, exegeţii sunt de acord. Problema este cea a originii acestor expresii. Dacă despre „în Domnul" nu există dubii că este o expresie ce provine din LXX, despre „în Hristos" s-a afirmat că este o formulă al căre autor ar fi Sf. Pavel (aşa A. OEPKE, art. *ἐν*, în: TWNT, vol. 2, Δ-H, Stuttgart, 1964, p. 541; Pr. Grigorie T. MARCU, *Studii Biblice*, Sibiu, 1940, p. 33; Mitrop. Nicolae MLADIN, *Asceza şi Mistica paulină*, Ed. Deisis, Sibiu 1999, p. 39), iar mai nou că ar avea origini prepauline (U. SCHNELLE, *Paulus*, p. 548). Oricare ar fi originea acestei expresii, ea rămâne „cuvântul-cheie" al teologiei pauline după expresia lui A. DEISSMANN, *Paulus. Eine kultur- und religionsgeschichtliche Skizze*, Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1911, p. 87. Asupra expresiei „în Hristos" a se mai consulta: Fritz NEUGEBAUR, *In Christus. Eine Untersuchung zum paulinischen Glaubensverständnis*, Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1961; Michel BOUTTIER, *En Christ. Étude d'exégése et de théologie pauliniennes*, Presses Universitaires de France, Paris, 1962; James D.G. DUNN, *The Theology of the Apostle Paul*, §15 *Participation in Christ*, T&T

cei) sunt expresii pauline, însă expresia ἅμα σὺν αὐτοῖς (împreună cu ei), provine din tradiţia prepaulină, şi acest lucru ar sugera că Sf. Pavel s-ar mai fi confruntat cu această problemă[61]. În ceea ce priveşte tradiţiile prepauline, Harnisch vede câteva etape în dezvoltarea acestora. În viziunea sa, prima etapă este o afirmare iudaică a pogorârii Fiului Omului şi a răpirii celor rămaşi. A doua este un *logion* de provenienţă iudeo creştină cu privire la învierea morţilor, la Parusie şi la luarea celor credincioşi. Cea de a treia conţine clarificările pauline: πρῶτον, ἔπειτα, şi ἡμεῖς οἱ ζῶντες[62]. Însă această ipoteză, a identificării diferitelor straturi ale tradiţiei, nu explică de ce Apostolul vorbeşte aici de „cuvântul Domnului". O identificare clară a cuvintelor lui Hristos, pe de o parte, şi a tradiţiei orale a Bisericii precum şi a interpretării pauline pe de alta, este, practic, imposibil de realizat. Cu siguranţă putem, însă, conchide cu U. Luz că Sf. Pavel nu a fost doar un simplu transmiţător al cuvântului Domnului, ci un interpret activ al acestuia, prezenţa lui ὅτι sugerând aplicarea cuvântului la situaţia tesalonicenilor, şi deci interpretarea acestuia[63].

Imaginea participării celor vii şi a celor morţi la Parusie

Fundamentat pe „cuvântul Domnului", Sfântul Pavel descrie venirea a doua a lui Hristos din perspectiva participării celor vii şi a celor adormiţi la acest eveniment (v 15-17). Apostolul vrea să-i încredinţeze pe tesaloniceni că cei vii şi cei morţi vor putea participa în aceeaşi măsură la Parusie.

Sursele iudaice sau/şi elenistice ale limbajului paulin

În descrierea din versetele 16-17 a celei de a doua veniri a Domnului identificăm elemente ce ţin de limbajul apocaliptic şi care sunt întâlnite atât în scrierile canonice, cât şi în cele intertestamentare[64]. Aceste elemente sunt

---

Clark, Edinburgh, 1998, pp. 390-410; precum şi studiul nostru: „A fi «în Hristos» după Epistolele Sfântului Apostol Pavel", în: *StTeol*, 3/2006, pp. 24-45.

[61] U. Luz oferă şi o reconstrucţie a „cuvântului Domnului": „Domnul, întru poruncă, la glasul arhanghelului şi întru trâmbiţa lui Dumnezeu Se va pogorî din cer. Cei morţi în Domnul vor învia. Cei rămaşi vor fi luaţi împreună cu ei în nori, ca să Îl întâmpine pe Domnul în văzduh." (*Das Geschichtsverständnis des Paulus*, pp. 328-329). O reconstituire aproape identică găsim şi la LÜDEMANN, *Paul, Apostle to the Gentiles*, Philadelphia, Fortress, 1984, p. 225.

[62] Cf. sinteza lui J. PLEVNIK, *Paul and the Parusia*, p. 91. A se vedea pe larg W. HARNISCH, *Eschatologische Existenz*, pp. 42-46.

[63] Cf. U. LUZ, *Das Geschichtsverständnis des Paulus*, p. 330.

[64] Denumire folosită de literatura americană şi engleză pentru a desemna ceea ce noi numim „apocrife" ale Vechiului Testament. Cf. Marc PHILONENKO, *Avant-propos. La Bible. Écrits intertestamentaires*, Bibliotièque de la Pléiade, Paris, 1987, p. xii; după Pr. Remus ONIŞOR, *Cartea lui Enoh şi apocaliptica intertestamentară*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2000, p. 14. În Biserica Ortodoxă, cărţile necanonice care se găsesc în Septuaginta, le numim „anaghinoscomena", sau „bune de citit", iar pe celelalte „apocrife". Spre deosebire de noi, Romano-catolicii, numesc prima categorie „deuterocanonice", iar protestanţii, „apocrife", în

amănunte ce ţin de trei mari acte: Parusia, Învierea morţilor, şi ridicarea la cer[65].

Dependenţa Sf. Pavel de limbajul apocaliptic vechitestamentar în această descriere, este evidentă[66]. Amintim câteva texte paralele atât din Noul cât şi din Vechiul Testament:

- Pogorârea din cer: *In* 6, 33. 38. 41. 42. 50. 51. 58; *Ap* 3, 12; 10, 1; 13, 13; 16, 21; 18, 1; 20, 1; 21, 2. 10.

- Glasul arhanghelului: *Dn* 19, 1; *Ap* 1, 10.

- Trâmbiţa lui Dumnezeu: *Mt* 14, 31; *Iş* 19, 13. 16. 19; 20, 18; *Mi* 1, 3; *Sof* 1, 16; *Is* 18, 3; 28, 13; *Za* 9, 14; *Ioil* 2, 1. 15; *4 Ezr* 6, 23; 11, 43-44.

- Norii: *Is* 4, 5; *2 Mac* 2, 8[67].

Acest lucru nu înseamnă că el pur şi simplu preia imagini din Vechiul Testament şi, poate, din apocalitica iudaică. Aşa cum am afirmat, Apostolul este un interpret activ al „cuvântului Domnului" şi pentru a-l putea transmite el se foloseşte nu numai de propria tradiţie iudaică, ci şi de elemente din elenism[68], comune Sf. Pavel care se născuse în Tarsul Ciliciei, precum şi destinatarilor Epistolei. Astfel, deşi aceste elemente nu sunt atât de evidente ele sunt totuşi prezente şi în textul nostru. Amintim aici termenul παρουσία, precum şi expresia εἰς ἀπάντησις care erau termeni tehnici în lumea elenistică pentru vizita unui rege sau a unui dregător într-o cetate.

Substantivul grecesc παρουσία, de la verbul πάρειμι= „a fi prezent", „a apărea", în mod literal însemnând „prezenţă" şi prin extensie „venire", „înfăţişare". Acest înţeles de bază al cuvântului poate fi urmărit în toată istoria limbii greceşti, el păstrându-se şi în neogreacă. Pe lângă acest prim înţeles, cuvântul *parousia* a căpătat diferite nuanţe, demn de reţinut fiind cel din antichitate, când substantivul ajunsese în lumea elenistică un *terminus*

---

ceea ce priveşte a doua categorie diferenţa se face doar cu protestanţii, care numesc aceste cărţi „pseudoepigrafe". A se vedea: Dumitru ABRUDAN, „Cărţile anaghinoscomena ale Vechiului Testament după traducerile româneşti ale Sfintei Scripturi", în: *StTeol*, 9-10/1962, pp. 540-548, şi Dumitru ABRUDAN, „Cărţile apocrife ale Vechiului Testament", în: *MitrArd*, 9-10/1983, pp. 562-568. Noi am dat un sens mai larg titlului de „intertestamentar" înţelegând prin acesta toate scrierile necanonice dintre cele două Testamente.

[65] Vezi şi G. HAUFE, *Der erste Brief des Paulus an die Thessalonicher*, p. 84.

[66] Cf. B. RIGAUX, *Les épîtres aux Thessaloniciens*, p. 229.

[67] Apud B. RIGAUX, *Les épîtres aux Thessaloniciens*, p. 229.

[68] Printre cei care susţin că Apostolul ar fi avut în vedere mai mult modelul unei parusii de tip elenist, sunt: E PETERSON, „Die Einholung des Kyrios (I Thess., IV, 17)", în: *ZST* 7 (1929-1930), pp. 682-702; sau J.R. Harrison, care crede că într-un Tesalonic puternic romanizat, imaginea cultului imperial al cezarului este cea care este folosită de Apostol ca punct de plecare pentru a prezenta Parusia. Imaginile folosite au corespondenţe şi în apocaliptica iudaică, şi această ambiguitate este folosită în mod deliberat de Apostol, pentru a-i întoarce pe credincioşii proveniţi dintre păgâni, la sursele iudaice ale credinţei creştine, pentru care împlinirea eshatologică avea să vină din casa lui David şi nu din cea a Cezarului (*Paul and the Imperial Gospel at Thessaloniki*, p. 95).

tehnicus. Aşa cum deja a arătat Deissman[69] el devine un termen tehnic în orient, desemnând vizita solemnă a unui suveran sau a unei personalităţi, în special aceea a împăratului însuşi. Solemnitatea evenimentului era dată de un întreg ritual care consta, mai ales, în întâmpinarea suveranului în urale la o oarecare distanţă de oraşul respectiv de către locuitorii acestuia înveşmântaţi sărbătoreşte şi purtând ramuri înverzite şi flori în mâini. Mai apoi reveneau împreună cu suita suveranului în oraş în aclamaţii şi strigăte de bucurie. Urma ca această împrejurare extraordinară, pentru cetatea respectivă, să fie celebrată prin serbări, jocuri, sacrificii, perpetuată prin statui, fundaţii, medalii comemorative şi uneori prin fondarea unei noi epoci, prin toate acestea urmărindu-se lăsarea unei amintiri durabile în memoria locală. Istoricii vechi ne oferă multe descrieri a unor astfel de evenimente care au avut loc în orient. Astfel, Polibiu menţionează în acest sens *parusia* regelui Antiohiei, iar o inscripţie din sec. al III-lea î.dHr. ne spune că *parusia* lui Saitapharnes la Olbia i-a costat pe locuitori nouă sute de monezi de aur[70]. Mai importantă pentru noi este mărturia istoricului iudeu Iosif Flaviu, care descrie în *Antichităţi Iudaice*, primirea solemnă a lui Alexandru Macedon în Ierusalim, atunci când acesta venise, nu cu gânduri bune, în acest oraş. După descrierea istoricului iudeu, s-a respectat atunci întregul ritual, locuitorii ieşind în întâmpinarea lui Alexandru ca la 30 de stadii în afara cetăţii, înveşmântaţi în alb în frunte cu arhiereii şi preoţii de la Templu, şi ei în veşmintele preoţeşti. Impresionat, Alexandru nu pedepseşte cetatea, ci dimpotrivă, îi oferă privilegii[71]. Tot Iosif Flaviu, istorisind primirea lui Titus, viitorul împărat roman, în Antiohia, ne spune că locuitorii oraşului au ieşit la 30 de stadii (vreo 6 km) în afara porţilor oraşului în întâmpinarea acestui general care venea să înfrângă revolta iudeilor din anii 66-71[72]. Nici o altă expresie nu convenea, deci, mai bine pentru a exprima întoarcerea triumfală a lui Hristos venind să Îşi inaugureze domnia.

Din cele 24 de apariţii[73] ale acestui substantiv, în Noul Testament, 14 sunt în corpus-ul paulin. Interesant este faptul că în celelalte 10 apariţii termenul este întotdeauna folosit ca desemnând venirea lui Hristos la

---

[69] *Licht vom Osten*, p. 268 *apud*, Friederich GUNTERMAN, *Die Eschatologie des Hl. Paulus*, p. 29.

[70] POLIBIU, *Hist.*, XVIII, 31, după: F. PRAT, *La Théologie de Saint Paul*, deuxième partie, Beauchesne, Paris, 1925, p. 450.

[71] A se vedea *Antichităţi iudaice*, XI, VIII, 4-5, în: Josif FLAVIU, *Antichităţi Iudaice II*, Cărţile XI-XX, De la refacerea Templului până la răscoala lui Nero, trad. Ion Acsan, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2001, pp. 53-55.

[72] IDEM, *Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor*, VII, V, 2, trad. Gheneli Wolf şi Ion Acsan, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1997, pp. 507-508.

[73] Cf. Robert MORGENTHALER, *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, Gotthelf-Verlag, Zürich/Franfurkt am Mein, 1958, p. 130.

sfârşitul veacurilor[74], în timp ce în Epistolele pauline, termenul apare şi în prima sa accepţiune de *venire* sau *prezenţă*. Astfel, este vorba şi despre o prezenţă sau înfăţişare a lui Pavel (*2 Co* 10, 10; *Flp* 1, 26; 2, 12), despre o venire (παρουσία) a lui Tit (*2 Co* 7, 6, 7), sau a lui Ştefanas (*1 Co* 16, 17), şi chiar despre una a lui Antihrist prin lucrarea lui Satana (*2 Tes* 2, 9). Paralel cu acestea Sfântul Pavel foloseşte termenul pentru venirea ce-a de a doua a lui Hristos (*1 Tes* 2, 19; 3, 13; 4, 15; 5, 23; *2 Tes* 2, 1, 8, 9; *1 Co* 15, 23). Remarcăm faptul că atunci când este aplicat lui Hristos, termenul nu desemnează niciodată venirea lui Hristos, în trup, ci doar în slavă ca a doua venire[75].

Unii exegeţi[76] au contestat vreo influenţă a elenismului păgân în teologia Sfântului Pavel, însă problema nu trebuie pusă în aceşti termeni. Într-adevăr, atât „parusia", cât mai ales „întâmpinarea" (ἀπάντησις) pe care o presupune, sunt prezente în LXX[77].

Expresia εἰς ἀπάντησις împreună cu echivalentele lui: εἰς συνάντησιν, εἰς ἀπαντήν, εἰς ὑπάντησιν se găsesc de 129 de ori în LXX[78]. Astfel, despre Avraam se spune că a fost întâmpinat (εἰς συνάντησιν), după învingerea lui Kedarlaomer, de regele Sodomei în valea Şave (*Fc* 14, 17); tot aşa bărbaţii din Iuda au ieşit în întâmpinarea (εἰς ἀπαντὴν) regelui David după învingerea lui Abesalom (*2 Rg* 19, 16); iar Ieftae face făgăduinţa că oricine va ieşi în întâmpinarea (εἰς ἀπάντησιν) sa, atunci când se va întoarce biruitor va fi afierosit Domnului (*Jd* 11, 31). Şi mai concludentă ar fi punerea în paralelă a textului nostru (*1 Tes* 4, 15-17) cu teofania de pe muntele Sinai din

---

[74] Vezi: *Mt* 24, 3, 27, 37, 29; *Iac* 5, 7, 8; *2 Ptr* 1, 16; 3, 4, 12; *1 In* 2, 28. Notăm faptul că în Evanghelia după Marcu, în scrierile lucanice precum şi în documentul *Q*, substantivul *parousia*, nu apare (Cf. F. CONNOLLY-WEINERT, art. „Parousia", în: David Noel FREEDMAN, Allen C. MYERS, Astrid B. BECK (ed.), *Eerdmans Dictionary of the Bible*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K., 2000, p. 1010).

[75] Cf. Albrecht OEPKE, *παρουσία, πάρειμί*, în: *TWNT* (Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament), vol. 5, Ξ-Πα, Stuttgart, 1954, p. 863.

[76] Amintim aici pe J. Dupont care, în urma unei examinări a vocabularului tipic elenistic care apare în descrierile eshatologice ale Sf. Pavel, susţine că Apostolul nu este tributar direct elenismului ci mai degrabă unui vocabular deja fixat fie în creştinismul primar fie şi în iudaism şi LXX (în lucrarea: *ΣΥΝ ΧΡΙΣΤΩΙ L'union avec le Christ suivant Saint Paul*, Éditions de l'Abbaye de Saint-André, Bruges e. Nauwelaerts, Louvain, Desclée de Brouwer, Paris, 1952, p. 78).

[77] Demnă de menţionat este aici şi teoria avansată de J. Plevnik, care, plecând de la observaţiile pe care G. Lohfink le face în lucrarea sa: *Die Himmelfahrt Jesu: Untersuhungen zu den Himmelfahrts- und Erhöhungstexten bei Lukas*, Kösel, Munich, 1971 (SANT 26) mai ales pp. 32-78), şi unde, acesta din urmă, distinge patru tipuri de „mutări" din lumea aceasta, identificabile în Vechiul Testament şi iudaism, susţine că Sf. Pavel s-ar fi bazat atunci când a scris *1 Tes* 4, 13-18, pe structura „răpirii" persoanei întregi, trup şi suflet, prezentă mai ales în *4 Ezr* şi *2 Bar*, şi asociată cu figurile lui Moise, Enoh, Ilie şi Mesia. În acest sens, el exclude orice influenţă elenistică în concepţia paulină, alăturându-se astfel lui Dupont (în „The Taking Up...", pp. 278-283.)

[78] Cf. B. RIGAUX, *Les épîtres aux Thessaloniciens*, p. 233.

cartea *Iş* (19, 10-19). Astfel şi în textul din *Iş* 19 avem: pogorârea Domnului (v. 11), sunete de trâmbiţe (v. 13. 16. 19), norul (v. 13. 16), întâmpinarea (εἰς συνάντησιν) Domnului (v. 17) etc. Frecvenţa expresiei εἰς ἀπάντησις în LXX, precum şi descrierea teofaniei din cartea Ieşirea a inspirat, fără îndoială literatura apocaliticã, şi astfel direct sau indirect pe Sf. Pavel, dar acest lucru nu înseamnă, aşa cum corect semnala B. Rigaux, că Apostolul nu ar fi avut în vedere şi ceea ce se înţelegea, în elenismul timpului său, prin παρουσία şi εἰς ἀπάντησις[79]. Folosirea imaginilor din apocaliptica iudaică nu exclude folosirea unor termeni din elenism. Intenţia paulină este aceea de a-i linişti pe tesaloniceni cu privire la situaţia celor morţi în momentul Parusiei, bazându-se pe „cuvântul Domnului" şi în vederea acestui lucru foloseşte toate mijloacele care-i stau la îndemână. Dacă luăm în calcul şi faptul că se adresează unei comunităţi alcătuite în majoritate din creştini provenind dintre neamuri, devine şi mai clar faptul că, atunci când Sf. Pavel foloseşte cei doi termeni, are în vedere o imagine cunoscută tesalonicenilor, pe care o aplică la Parusia Domnului. Putem, astfel, concluziona, că cele două tradiţii nu se exclud una pe alta, iar Sf. Apostol Pavel căruia, ca iudeu, îi erau familiare imaginile din apocaliptica iudaică, iar ca cetăţean roman, născut în diaspora iudaică, nu îi erau străine concepţiile elenistice din vremea sa, s-a folosit de ambele pentru a transmite destinatarilor săi „cuvântul Domnului".

O altă problemă, pe care trebuie să o semnală aici, este cea cu privire la importanţa literaturii apocrife iudaice, pentru eshatologia Noului Testament, în general, şi pentru scrierile pauline în special. Aşa cum s-a remarcat deja[80], cartea profetului Daniel, partea a doua din Isaia, părţile din profeţi care se referă la judecată şi la sfârşitul vremii, cărţile Macabeilor, acestea sunt sursele veritabile ale eshatologiei noutestamentare. Cercetătorii care au încercat pe această literatură pentru a aprofunda sursele eshatologiei Noului Testament s-au întors dezamăgiţi, iar aceia care ne trimit la aceste surse cu atâta siguranţă dau de bănuit că nu le-au studiat temeinic nici ei înşişi[81]. Un text din Daniel aruncă poate mai multă lumină asupra eshatologiei Noului Testament decât toate scrierile rabinice laolaltă (12, 1-4)[82].

Oricum, aşa cum semnala un comentator modern[83], nu este cu putinţă a determina foarte precis în ce măsură limbajul apocaliptic pe care Sf. Apostol Pavel îl foloseşte aici este de origine iudaică, sau influenţat de apocaliptica crreştină, în ce măsură, completăm noi, acest limbaj îşi are sursele nu numai în Vechiul Testament, ci şi în unele idei şi noţiuni din lumea elenistică. Şi,

---

[79] B. RIGAUX, *Les épîtres aux Thessaloniciens*, p. 234.

[80] A se vedea F. PRAT, *La Théologie de Saint Paul*, vol 2, p. 433, care, fără să nege importanţa acestor scrieri afirmă clar că: „În amalgamul apocrifelor şi al scrierilor rabinice se pot întâlni uneori piese de aur; dar câte alte amestecuri impure de tot felul!".

[81] Apud F. PRAT, *La Théologie de Saint Paul*, p. 433.

[82] Cf. F. PRAT, *La Théologie de Saint Paul*, p. 433.

[83] A.J. MALHERBE, *The Letters to the Thessalonians*, p. 273.

într-un anume sens, nici nu este foarte important. Ceea ce este important, aşa cum am subliniat deja, este faptul că Sf. Pavel transmite „cuvântul Domnului" folosind tot ceea ce îi stătea la îndemână.

„Rămăşiţa"

După apelul la „cuvântul Domnului" Apostolul asigură, în v. 15, pe destinatarii săi, că cei adormiţi nu vor avea nici un dezavantaj în participarea la Parusie. Cei ce vor fi vii la Parusie sunt desemanaţi aici cu termenul: οἱ περιλειπόμενοι care înseamnă „cei rămaşi". Acest lucru ne aminteşte de substantivele ebraice: שְׁאָר şi שְׁאֵרִית = „rămăşiţă" din profeţiile vechitestamentare (*Is* 37, 32; 46, 3; *Ir* 6, 9; 23, 3; 31, 7; *Iz* 9,8; 11, 13; *Am* 5, 15; *Mi* 5, 6-7; *Za* 8, 6. 12 etc.), precum şi din literatura apocaliptică iudaică. Termenul οἱ περιλειπόμενοι, preluat din literatura apocaliptică, şi folosit numai în Epistola I Tesaloniceni de Sf. Pavel, desemnează aici pe cei care trecând prin toate încercările de la sfîrşitul veacurilor vor fi în viaţă în momentul venirii întru slavă a lui Hristos[84]. Însă, în contextul nostru Apostolul operează o schimbare de accent în comparaţie cu folosirea acestei sintagme în literatura apocaliptică. Astfel, aici nu este vorba de faptul că *numai* o „rămăşiţă" va supravieţui, şi se va mântui, la sfârşitul veacurilor, ci de cei vii care, după convingerea de atunci, aşteptau să participe la Parusie, fără să treacă prin moarte[85]. În orice caz οἱ ζῶντες (cei vii) şi οἱ περιλειπόμενοι (cei rămaşi), ambii la participiu pasiv, apar ca completări la ἡμεῖς (noi), şi în contrast cu τοὺς κοιμηθέντας (cei adormiţi). În acest fel, înţelegem că Apostolul foloseşte termenul nu referindu-se la „rămăşiţa", care se va mântui, precum în Vechiul Testament, ci, la creştinii care vor fi în viaţă până în momentul Parusiei[86].

Sf. Pavel printre cei vii la Parusie?

O problemă importantă o ridică aici prezenţa lui ἡμεῖς (v. 15). Folosind persoana a treia plural, Apostolul se include aici între cei vii, între cei rămaşi, care vor fi în viaţă în momentul Parusiei. Acest lucru nu este singular în corpus-ul paulin. Bunăoară, Apostolul le spune acelaşi lucru credincioşilor din Corint, subliniând însă, că le descoperă o „taină": „Iată taină vă spun vouă: Nu toţi vom muri, dar toţi ne vom schimba, deodată, într-o clipeală de ochi, la trâmbiţa cea de apoi. Căci trâmbiţa va suna şi morţii vor învia nestricăcioşi, iar noi ne vom schimba" (*1 Co* 15, 51-52). Aceste afirmaţii ale

---

[84] Vezi şi G. HAUFE, *Der erste Brief des Paulus an die Thessalonicher*, p. 84.

[85] Cf. G. HAUFE, *Der erste Brief des Paulus an die Thessalonicher*, p. 84.

[86] Vezi şi A.J. MALHERBE, *The Letters to the Thessalonians*, p. 271. Mulţi dintre comentatori apropie exprimarea paulină din acest verset de unele texte din *4 Ezr* precum: „Şi va fi că tot cel ce rămâne după toate câte v-am prevestit vouă, va fi el însuşi mântuit şi va vedea mântuirea mea la sfârşitul lumii" (6, 25; 7, 27-28; 9, 8; 13, 48), vezi T. HOLTZ, *Der erste Brief an die Thessalonicher*, p. 195, precum şi n. 265.

Sf. Pavel din Epistolele mai timpurii, puse în paralel cu altele din Epistolele de mai târziu, de exemplu cu *Flp* 1, 20-24, precum şi faptul că există accente diferite (*1 Tes* vorbeşte doar de o „răpire" a celor vii şi a celor înviaţi, în timp ce în *1 Co* 15 este vorba de o „transformare" a acestora), au determinat pe mulţi comentatori să identifice, o evoluţie în gândirea paulină asupra eshatologiei[87]. Adică, Sf. Pavel ar fi crezut, pe vremea redactării primelor sale Epistole, că Parusia va fi foarte curând şi el însuşi va fi încă în viaţă la acel moment, şi că, mai târziu, Apostolul şi-ar fi schimbat această concepţie înţelegând că Parusia va fi mult mai târziu. Exegeza patristică, însă, nu discerne aici decât un mod de exprimare a Apostolului, care foloseşte persoana a I-a plural pentru credincioşii creştini, în general, cu care el se identifică. În acest sens exemplară este părerea Sf. Ioan Gură de Aur, cel mai bun tâlcuitor al Epistolelor Sfântului Apostol Pavel, care afirmă clar că: „Prin expresia *noi* el nu face aluzie la dânsul, căci nu putea să rămână printre cei vii până la înviere, ci vorbeşte de credincioşi în genere"[88].

Fără a elimina total posibilitatea unei evoluţii a percepţiei şi gândirii pauline asupra evenimentelor de la sfârşitul veacurilor, remarcăm unele texte chiar din Epistolele mai timpurii care, luate în calcul, dau dreptate, mai degrabă, tâlcuirilor patristice în această problemă[89]. De exemplu în Epistola 1 Corinteni, Apostolul vorbind despre înviere scrie: „Iar Dumnezeu, Care a înviat pe Domnul, ne va învia şi pe *noi* – ἡμᾶς – prin puterea sa" (*1 Co* 6, 14; vezi şi *2 Co* 4, 14; 5, 1). Aşadar în timp ce în cap. 6 al Epistolei 1 către Corinteni, foloseşte persoana I-a plural referindu-se la învierea din morţi, în cap. 15 al aceleiaşi Epistole, aşa cum am văzut, foloseşte aceeaşi persoană pentru a vorbi de cei care, fiind în viaţă la Parusie, nu vor muri, dar se vor

---

[87] Aşa: R.H. CHARLES, care identifică patru stagii în gândirea paulină asupra eshatologiei: (1) I şi II Tesaloniceni; (2) I Corinteni, (3) II Corinteni şi Romani, (4) Filipeni, Coloseni, Efeseni (p. 437-473); J. BECKER, *Auferstehung der Toten im Urchristentum*, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1976 (SBS 82), pp. 46-54; W. WEIFEL, care vede patru nivele succesive ale gândirii pauline: *1 Tes* 4, 13-18; *1 Co* 15; *2 Co* 5, 1-10; *Flp* 1, 21-26; 3; 20-21 (art.: „Die Hauptrichtung des Wandels im eschatologischen Denkens des Paulus", în: *TZ* 30 (1974), pp. 65-81); G. LÜDEMANN, care discerene trei stagii în concepţia paulină între prima sa vizită în Tesalonic şi timpul scrierii Epistolei 1 Corinteni (în „The Hope to the Early Paul: From the Foundation Preaching at Thessalonika to 1 Cor 15, 51-57", în: *Perspectives in Religious Studies*7 (1980), pp. 195-201); C.L. Mearns, identifică patru nivele de dezvoltare a concepţiei pauline asupra eshatologiei doar în cele două Epistole către Tesaloniceni („Early Eschatological Development in Paul: The Evidence of I and II Thessalonians", în: *NTS* 27, 1981, pp. 137-157), precum şi o schimbare de viziune între corespondenţa cu tesalonicenii şi cea cu credincioşii din Corint („Early Eschatological Development in Paul: The Evidence of 1 Corinthians", în: *JSNT*, 22/1984, pp. 19-35).

[88] *Omilia* a VII-a la 1 Tesaloniceni, în: SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Coloseni, I - II Tesaloniceni...*, p. 232.

[89] Dintre autorii moderni care nu consideră că este vorba despre o dezvoltare în gândirea paulină, ci, mai degrabă despre răspunsuri diferite adecvate situaţiilor diferite din comunităţile cărora le-a scris Apostolul, amintim pe F.F. BRUCE, *The Acts of the Apostles*, p. 99; H. ROVENŢA, *Epistola întâia către Tesaloniceni*, p. 112.

schimba. Dacă ar fi să luăm aceste afirmaţii aşa cum sunt ele, atunci ele ne apar contradictorii: pe de o parte, Sf. Pavel credea că va fi în viaţă la Parusie (*1 Tes* 4, 15; *1 Co* 15, 51-52), iar pe de altă parte, că va învia la Parusie împreună cu ceialţi care vor fi murit, deci că va fi murit şi el, deja, în momentul Parusiei (*1 Co* 6, 14; *2 Co* 4, 14; 5, 1). Înţelegem astfel, că ἡμεῖς, din textul nostru, nu este suficient pentru a deduce că Sfântul Pavel credea că va prinde în viaţă Parusia, şi că exprimările sale nu reprezintă nimic altceva decât expresii ale identificării sale cu credincioşii creştini.

Cei morţi şi cei vii la Parusie

După introducerea solemnă pe care o face, anunţând că ceea ce va spune este „după cuvântul Domnului", Sf. Pavel dă miezul acestei descoperiri la persoana I-a plural: „Că noi cei vii nu vom lua înainte celor adormiţi...". Această afirmaţie răspunde pe deplin problemei tesalonicenilor, şi elimină motivul pentru care ei se întristau. Dar, Apostolul doreşte ca această descoperire să nu stârnească alte neînţelegeri, de aceea el nu se mulţumeşte cu această afirmaţie, ci, în cele ce urmează, detaliază.

Momentul Parusiei este prezentat ca fiind alcătuit din câteva acte, succesive: - o poruncă; - glasul arhanghelui; - trâmbiţa lui Dumnezeu; - pogorârea Domului din cer; - învierea morţilor; - răpirea celor vii în văzduh; - întâmpinarea şi întâlnirea cu Hristos. În legătură aceste elemente vom face două precizări:

a. Astfel, înainte de pogorârea Domnului din cer avem trei elemente (porunca, glasul, trâmbiţa), ce ne introduc parcă într-o atmosferă militară. Toate trei sunt introduse prin prepoziţia ἐν, însă ultimelor două li se adaugă câte un genitiv (glasul arhanghelului, trâmbiţa lui Dumnezeu), fiind legate între ele prin conjuncţia *şi* (καὶ), lucru ce pare a sugera că sunt o explicaţie a primului element[90]. Nu este clar cine dă „porunca" (κελεύσματι). Dacă ţinem cont de v 14, unde subiect este Dumnezeu Tatăl, porunca pare a fi dată de către Acesta. Dacă ţinem cont, însă, de exprimarea emfatică de la sfârşitul v. 16: „Însuşi Domnul se va pogorî...", atunci porunca ne apare ca dată de Fiul. Această ultimă perspectivă are paralele în Evanghelii. De pildă Sf. Ioan ne spune că cei din morminte vor auzi glasul Fiului Omului (*In* 5, 28; vezi şi *Mt* 24, 31). Titlul de *arhanghel* (ἀρχαγγέλος) nu apare în toată Scriptura decât de două ori: aici şi în v 9 al Epistolei Sf. Iuda unde este dat îngerului Mihail. În iudaismul târziu se vorbeşte de şapte arhangheli fiecare cu numele lui. În Noul Testament îngerii sunt de obicei mesageri ai Domnului. Şi în cazul de faţă rolul arhanghelului este acela de a anunţa venirea Domnului. Trâmbiţa lui Dumnezeu (σάλπιγγι θεοῦ) este un element pe care îl găsim în Vechiul Testament ca însoţind teofaniile (*Iş* 19, 16-19; 20, 18), şi unde are rolul de a da solemnitate momentului în care Dumnezeu Însuşi este prezent; precum şi

[90] Cf. A.J. MALHERBE, *The Letters to the Thessalonians*, p. 274.

în profeţiile despre „Ziua Domnului" (*Sof* 1, 16-18). În *4 Ezr* 6, 23 trâmbiţa anunţă pedepse pentru cei păcătoşii. Tot aşa în Apocalipsă, şapte îngeri cu şapte trâmbiţe anunţă pedepsele ce se vor abate asupra pământului (cap. 8-9). Trâmbiţa anunţă uneori şi revelaţia dumnezeiască (*Ap* 1, 10). Sf. Pavel preia această imagine din apocaliptica iudaică, dar nu insită foarte mult asupra ei. (De pildă în *1 Co* 15, 51-52 el nu mai foloseşte expresia „trâmbiţa lui Dumnezeu", ci, vorbeşte numai de „trâmbiţa cea de apoi" şi de faptul că „trâmbiţa va suna").

b. „Răpirea" de care vorbeşte Apostolul se referă, desigur, atât la cei care vor fi în viaţă în momentul Parusiei, cât şi la cei înviaţi. Acest lucru nu înseamnă, însă, că cei ce vor fi în viaţă vor participa la acest eveniment în acest trup. Apostolul Pavel nu face aici alte precizări, dar din Epistola 1 către Corinteni cap. 15, ştim că cei ce vor învia, o vor face cu un „trup duhovnicesc", şi la fel cei ce vor rămâne, se vor „schimba", astfel încât trupurile se vor „îmbrăca în nemurire" (v 53). Ridicarea întregii persoane umane, trup şi suflet, la cer pentru o existenţă superioară în prezenţa lui Dumnezeu, era cunoscută deja încă din Vechiul Testament. Amintim doar cele două „înălţări" prezente în cărţile canonice: cea a lui Enoh (*Fc* 5, 24; *Evr* 11, 5), şi cea a profetului Ilie (*4 Rg* 2). Desigur, însă, că modelul cel mai important pentru autorii Noului Testament este chiar Înălţarea lui Hristos la 40 de zile după Înviere (*Lc* 24, 51; *Mc* 16, 19; *FA* 1, 4-11)[91]. Cea mai apropiată paralelă a textului nostru pe care o găsim în Noul Testament, este textul din Apocalipsă cap. 11. În ambele texte este vorba despre moarte, o readucere la viaţă, şi înălţare la cer[92]. Pentru credincioşii din Tesalonic, proveniţi în majoritate dintre păgâni, credinţa în învierea morţilor a fost un lucru nou, dar pe care se pare că şi l-au asumat încă de la convertire.

Καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα ("şi aşa pururea cu Domnul vom fi") din încheierea versetului 17 sugerează existenţa eshatologică, unde nu va mai exista moarte, ci o existenţă veşnică în prezenţa Domnului[93].

Concluzii

Deşi nu are ca subiect prezentarea învăţăturii eshatologice a Bisericii primare, avem în textul din *1 Tes* 4, 13-18, cea mai completă descriere a Parusiei Domnului din cadrul *corpus-ului* paulin. Răspunzând unei nelămuriri care a tulburat pe credincioşii din Biserica Tesalonicului, Sf. Apostol Pavel face importante precizări legate de evenimentul Parusiei.

[91] Alte aluzii la Înălţarea lui Hristos în Noul Testament: *In* 6, 62; *FA* 2, 33-34; 3, 21; *Ef* 4, 8-10; *1 Tes* 1, 10; *1 Tim* 3, 16; *Evr* 4, 14; *1 Ptr* 3, 22.

[92] Vezi şi J. PLEVNIK, *Paul and the Parusia*, p. 281.

[93] J. PLEVNIK, *Paul and the Parusia*, p. 282.

Astfel aflăm că va exista o ordine cronologică pentru pregătirea întâmpinării Domnului în momentul Parusiei. Primii vor învia cei deja adormiţi, urmând ca mai apoi cei care vor fi în viaţă, să fie „răpiţi" în nori unde, cu toţii vor întâmpina pe Domnul, Care se va pogorî din cer la o poruncă, întru trâmbiţa lui Dumnezeu şi la glasul arhanghelului. Înţelegerea unor elemente din descrierea Sfântului Pavel este întregită de precizările pe care acesta le face în cap. 15 al Epistolei 1 către Corinteni. Originea informaţiilor pe care le dă Sfântul Pavel trebuie identificată mai întâi în revelaţia dumnezeiască. În prezentarea acestui miez, însă, Apostolul foloseşte atât termeni din lumea elenistică, comuni destinatarilor Epistolei, cât şi imagini prezente deja în revelaţia vechitestamentară şi în iudaism. Evenimentul hristic fundamentează eshatologia Sf. Pavel, de aceea putem afirma că întrega teologie paulină este una eminamente hristocentrică.

Summary

The aim of this study is to provide an exegetic approach to one of the best-known scriptural texts, 1Tes 4:13-18, which is used in the Orthodox cult as Apostle reading during the burial service. St Paul addresses here the uncertainty of the Thessalonians as to the status of those who are asleep at the moment of the Parousia, using this opportunity to develop on the event. Although well aware of the eschatological teaching of the Church, centred on the Parousia of the Lord, the believers in Thessalonica still needed further advice as to how that teaching could be applied, mostly in what those already asleep at the moment of the Parousia were concerned. The Apostle wishes to solve their dilemma, firstly by resorting to the event of the death and Resurrection of Christ; then, basing his message on the "word of the Lord itself", he reveals that those asleep will also participate in the Parousia. In his depiction of the event, St Paul makes use of the Greek word παρουσία which was a technical term employed to describe the arrival of high-ranked persons in a city in the Hellenistic world; to it he associates elements from Old Testament, from the Judaic literature as well as truths revealed through "the word of the Lord". By means of an incursion into modern exegesis as well as by permanent reference to the Patristic exegesis, this study attempts to answer some exegetical queries such as the Christian attitude toward death, the Hellenistic and/or Judaic origin of the imagery employed by St Paul, the origin and the contents of "the word of the Lord" to which he resorts, and other related questions.